

Un danés na illa de Ons

Por: J. David Conde Lourido
Museo do Pobo Galego

UNHA APROXIMACIÓN Á PERSOA E AOS MATERIAIS

Gustav Henningsen (Slagesle, 1934 – Lyngby, 2023), folclorista, antropólogo histórico e investigador (1962-2003) do Danish Folklore Archives (Biblioteca Real, Copenhague). Realizou o seu Magister Artium en 1962 pola Universidade de Copenhague sobre crenzas bruxerías contemporáneas nunha comunidade danesa (Henningsen, G., 1995). Defendeu a súa tese de doutoramento no 1981, baixo o título de *The witches' advocate. Basque witchcraft and the Spanish Inquisition (1609–1614)*.

No último ano da súa longa estancia en España, Henningsen comezou unha análise tipolóxica dos resumos nas relacións de causas de todos os tribunais da Inquisición española (1540-1700). Un proxecto que habería de revolucionar a investigación internacional na área (Henningsen, G., 2010). No 1992 realizou unha mostra itinerante, “The European Witch Craze. Fact and Fiction”, que nese mesmo ano foi presentada en Londres e nas catro capitais escandinavas. Unha versión española foi presentada en Logroño no ano 2010, con motivo do cuarto centenario do “Auto de las Brujas”, e no 2011 en Bilbao no Museo Vasco de la Historia de la Medicina. Desde a súa xubilación residiu en España coa súa muller española.

Henningsen tivo estadias en Galicia entre 1964 e 1968 nas que, coma bolseiro da Universidade de Copenhague, se centrou no estudo e documentación das crenzas e da medicina tradicionais con vistas a empregar os materiais para a súa tese de doutoramento. Froito destas estadias o noso antropólogo reuniu un arquivo moi completo, que non só se concreta en clixés fotográficos (que se detallan máis adiante), senón tamén unha boa cantidade de documentación escrita, arredor de 160 gravacións sonoras (oito delas referidas a Ons) e un número indeterminado de filmacións en ‘Super 8’. Por desgraza, o seus cadernos de campo, onde tomaba todas as anotacións que lle parecían interesantes e que identificaban cada clixé fotográfico, cada gravación sonora e cada filme en ‘Super 8’, están desaparecidos e non se ten pista algunha do seu paradiro. Igual acontece cos filmes en ‘Super 8’ mencionados, cousa que nos causa gran mágoa, pois estes filmes constitúen uns documentos extraordinarios sobre diferentes temas, coma por exemplo, as gravacións efectuadas no santuario do Corpiño (Santa Baia de Losón, Lalín), que son das poucas existentes autorizadas pola Igrexa no interior do templo. Por mor do extravío destes filmes non podemos asegurar que exista algún material gravado na illa.

O Fondo Fotográfico Rey-Henningsen chegou ao Museo do Pobo Galego tras algún que outro incidente. O traballo e os materiais de estudo que Gustav Henningsen depositara no Dansk Folkemindesamling volveron chamar a súa atención cando o antropólogo considerou que non estaban a obter o beneficio que merecían. Tras esta valora-

Marisa Rey e Gustav Henningsen (1964).

HOMENAXE A: Gustav Henningsen

ción, o doutor Henningsen decidiu que sería máis práctico retirar estes fondos documentais, sonoros e fotográficos para a súa xestión en diferentes institucións que puidesen utilizar todo o material de forma eficaz. Deste xeito, a colección sonora, que consta de 159 gravacións orixinais, foi doada ao ILG (Instituto da Lingua Galega – Universidade de Santiago de Compostela) en 2009, e o propio ILG depositou unha copia dixital das gravacións no Museo do Pobo Galego (MPG). O Fondo Documental e Bibliográfico tamén foi doado á Universidade Pública de Navarra en 2021. Tamén en 2021 se fixo efectiva a doazón do Fondo Fotográfico ao Museo do Pobo Galego.

Este Fondo Fotográfico está formado por 2401 negativos (B/N e cor), distribuídos en 223 carretes. Deses carretes botamos en falta dous deles, xa que a numeración correlativa que o propio Henningsen definiu para eles indica a ausencia dos números 201 e 202 (non sabemos se hai máis, despois do último carrete numerado 223, pero todo parece indicar que si). A

confirmación desta carencia chegou coa publicación do libro *O Danés Curioso en Ordes*, de Eutropio Rodríguez, xa que o groso do Fondo Fotográfico non incluía 17 fotografías reproducidas nesta publicación (concretamente, as fotografías reproducidas nas páxinas 43, 45, 48, 49, 50, 52, 53, 78, 100, 101, 126, 127, 137, 139, 140, 141 e 142). Nunha conversación co propio Eutropio, aclarounos que aquelas fotografías estaban en poder de Henningsen, e que el as enviou para a dixitalización por correo ordinario; material que foi devolto na man de Gustav durante a presentación do propio libro, á que asistiu o matrimonio Henningsen. O MPG espera que estes orixinais aparezan cando as distintas institucións receptoras revisen por completo todo o material transferido. Naturalmente, de facerse efectiva a súa recuperación, o número total de negativos do Fondo Fotográfico Rey-Henningsen ascendería a 2.418 negativos/positivos.

Destes 2418 negativos, 489 son en cor, 1924 en B/N e 5 en B/N convertidos en sepia. Todos son de Kodak, 6x6cm. En canto aos negativos de cor, boa parte deles son positivos sobre acetato de celulosa (diapositiva).

Preparación do palangre antes de saír a faenar

UNHA VIAXE A ONS DE DOUS ESTRANXEIROS

Non sabemos con absoluta certeza a data na que Gustav Henningsen recalou, brevemente, na illa de Ons. Podemos precisar que sería entre 1965 e 1966, pero a través doutro informante que, nesta ocasión, era o seu acompañante na súa estada na illa, Staffan Mörling. A este respecto, atesouramos unha anécdota referida polo propio Henningsen nunha reunión informal na que afirmaba que el chegou alí acompañando a Mörling e que, os veciños, medio estrañados de dous homes que preguntaban por todo e que tiraban moitas fotografías, case que os obrigaron a liscar. No 1964 a administración da illa está baixo a férula do Instituto Nacional de Colonización, que xa tiña un plan de actuación pero sen contar coa veciñanza, razón que xerou moita desconfianza entre os habitantes da illa.

Sexa como for, o Fondo Fotográfico Rey-Henningsen conta con 101 negativos tomados na illa de Ons e catro máis que, por estar directamente relacionadas coas actividades insulares habituais, contamos tamén dentro desa rela-

HOMENAXE A: Gustav Henningsen

ción coa temática de “Ons”, o que faría un total de 105 negativos relativos ou referentes ao tema que nos ocupa, e que representan un 4% do total de clixés.

HENNINGSEN EN ONS

O traballo antropolóxico de Gustav Henningsen como xa dixemos, non puido ser completado segundo o gusto do propio autor, pois por diferentes circunstancias non puido voltar á illa como era a súa intención. Pero fagamos un breve resumo das temáticas que tratou no que si puido recoller.

Diciamos que constaban 105 negativos tomados na illa de Ons ou referidos a ela; se os dividimos en bloques temáticos, poderíamos facer catro, que serían os seguintes:

1. A paisaxe da illa. En total, son 15 clixés que reflicten diferentes aspectos da paisaxe e das características habitacións dos seus habitantes.
2. As crenzas. Tanto as crenzas populares coma as cristiás, que suman 12 clixés. Neste bloque temático poden verse imaxes referidas á protección da facenda mediante amuletos, pero tamén un pequeno grupo sobre as crenzas cristiás, concretadas estas en tres imaxes do interior da igrexa de San Xaquín e Santa Ana.
3. O traballo “doméstico” ocupa 16 tomas, que viran arredor da facenda na súa maioría, con varios clixés arredor do porco (crianza e matanza), e outras que amosan un dos muíños de man usados na illa.
4. A importancia do mar para a illa de Ons. É o corpus máis abundante dentro deste grupo, pois consta de 62 clixés que reflicten diferentes aspectos do traballo: a pesca, o arranxo e preparación das ferramentas para o traballo do mar, as vías de comunicación marítimas e o traslado de mercadorías e outros artigos de necesidade entre a illa e o continente. Dentro deste grupo incluímos tamén catro, que se mencionaban no anterior apartado e que amosan a poxa de produtos do mar na lonxa de Bueu; estas catro non están tomadas na illa, senón no continente, pero as persoas que aparecen retratadas son veciños de Ons que levan as súas capturas para a venda.

A matanza do porco. Entre outros, Benito Patiño e Jesús Acuña

Grazas a traballos coma *Até aquí podo contar* (Dopazo, 2022), a catalogación do Fondo Fotográfico Rey-Henningsen tivo un avance substancial, pois Dopazo investigou e documentou nomes propios e lugares que aparecen nestes clixés. Dese xeito identificou a diferentes persoas de Ons que Henningsen retratou. Sirvan coma exemplo: Manuel *Chinchín*, o sr. Dominkos, Carme *a de Fonhecas*, Lelo *da Saña*, *Sesáreo* e Manolo *do Sentulo*, Emilio *Bulicas*, Margharida de Quiano, Rosa de sr. Dominkos, etc. do mesmo xeito que grazas a unha consulta particular de Adrián Ferrer Reboiras á procura de fotografías familiares, tamén identificamos á súa tía nunha das imaxes.

Como non deixa de ser evidente, o mar é un elemento fundamental e omnipresente para a illa de Ons e, como tal, así se recolle nestas imaxes. Non só a pesca, senón o mantemento das ferramentas e a súa preparación e ade-

HOMENAXE A: Gustav Henningsen

cuación para o traballo, pois en varias imaxes temos tamén a descarga de materiais e animais para o seu emprego e aproveitamento insular, coma son o caso da preparación do curricán, o carenado das dornas, ou o arranxo dun ganapán. Pero tamén podemos ver a descarga dunha vaca no peirao, ou de trabes de madeira para a edificación ou a remodelación das vivendas que, loxicamente, chegaban por vía marítima.

Tamén temos que agradecer os aportes de Tino (Celestino) Pardellas de Blas, que nos sinalou como se pode comprobar o cambio (pero non a súa desaparición) das embarcacións tradicionais desde a dorna até as embarcacións a motor moito máis efectivas para o traballo no mar.

E, finalmente, gustaríanos indicar que o Parque Nacional das Illas Atlánticas solicitou autorización para o emprego de cinco imaxes para ilustrar a exposición permanente que actualmente se pode ver no Centro de Visitantes da Illa de Ons.

Só nos resta agradecer a todas as persoas que contribuíron e contribúen cos seus aportes á identificación de persoas e lugares que aparecen neste Fondo Fotográfico.

*** Todas as imaxes pertencen ao Fondo Fotográfico Rey-Henningsen (Arquivo Gráfico do Museo do Pobo Galego). Queda prohibida a súa reprodución sen a autorización correspondente”**

BIBLIOGRAFÍA:

Dopazo Entenza, J.M., 2022. *Até aquí podo contar [A Lingüa da Illa de Ons]*. Chan da Pólvara Editora.

Henningsen, G.,1981. *The witches' advocate. Basque witchcraft and the Spanish Inquisition (1609–1614)*. Reno, University Nevada Press. Versión en español, 1983 y 2010. *El abogado de las brujas*. Alianza.

Henningsen, G., 2018. The Catechism of Witch Lore in Twentieth-Century Denmark. In: Barry, J., Davies, O., Osborne, C. (eds.) *Cultures of Witchcraft in Europe from the Middle Ages to the Present*. Palgrave Historical Studies in Witchcraft and Magic. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-63784-6_11

Henningsen, G.,2010. Andanzas por España de un ‘inquisidor a la moderna de raza nórdica’, *Geografía e Historia* 17. pp. 434-437.

Sr. Dominkos (Cachote), arranxando unha dorna na praia, xunto á súa muller Rosa

Barcos de Ons no peirao da Illa. 1965.